

کارکردهای سیاست جنایی ایران در پیشگیری از جرایم مرتبط با ضمانت‌نامه‌های بانکی

سیدمحمد سعادت مهر^۱، علی صفاری^۲ و عباس تدین^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۱۷

چکیده

زمینه و هدف: تجار و بازرگانان در قراردادهای داخلی از ابزارهای مالی گوناگونی بهره می‌جویند که هر یک به‌منظور برآوردن هدفی خاص طراحی و ابداع شده‌اند. به‌عنوان نمونه پرداخت وجه از اهم مسائل قراردادهای تجاری است. از آنجایی که ابزارهای پرداخت فعلی به دلیل عدم اعتماد طرفین قرارداد در روابط بین بازرگانان، کارآمدی و سودمندی خود را از دست داده است، توجه به ضمانت‌نامه‌های بانکی در سطح داخلی در سال‌های اخیر مورد استقبال قرار گرفته است. اما در سالیان اخیر برخی با استفاده از روش‌های متقلبانه مختلف، درصد کسب ضمانت‌نامه بوده که در این پژوهش به جنبه‌های پیشگیرانه جرایم مربوط به ضمانت‌نامه پرداخته شده است.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است که براساس تجربه پژوهشگر در رسیدگی قضایی به پرونده‌های بانکی از جمله اعتبارات اسنادی و ضمانت‌نامه‌های بانکی در دادسرای امور اقتصادی و دادسرای کارکنان دولت به عمل آمده که مشتمل بر حدود هزار صفحه قرار نهایی درخصوص بیش از ۲۰۰ متهم اصلی که در تعداد بالغ بر ۱۶۰ فقره ضمانت‌نامه بانکی با استفاده از راهکارهای متقلبانه به‌منظور تحصیل مال از طریق دورزدن قوانین و مقررات بانکی است، به دست آمده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد داشتن سیاست تقنینی متقن و به‌دنبال آن، سیاست‌های قضایی و اجرایی کارآمد، نقش مهمی در مواجهه با جرایم مربوط به ضمانت‌نامه‌های بانکی دارد؛ اما روش‌های پیشگیری مقدم بر سیاست‌های یادشده نقشی مهم و غیرقابل انکار در بروز این جرایم ایفا می‌کند.

نتایج: نتایج این پژوهش نشان می‌دهد تجربه رسیدگی به این پرونده‌ها نشان می‌دهد نیروی انتظامی با تشکیل پلیس اقتصادی و استفاده از افسران مجرب و شایسته، کمک شایان توجهی به دادسراها در راستای کشف جرایم یادشده کرده است. همچنین کارآمدی هر سیاست کیفری نیازمند داشتن نیروی انسانی متبحر و مسلط به دانش حقوقی و بانکی است که قاضی، وکیل، ضابطان و کارشناس رسمی دادگستری به‌عنوان اجزای اصلی حاضر در پرونده‌های مرتبط، باید با دانستن فرایندهای صحیح و همچنین غیرقانونی صدور ضمانت‌نامه‌ها درصد کشف و تعقیب مجرمان این پرونده‌ها باشند تا امکان پیشگیری از بروز جرایم یادشده افزایش یابد.

کلیدواژه‌ها: پیشگیری از جرم، جرایم بانکی، ابزارهای مالی، ضمانت‌نامه بانکی، سیاست جنایی.

استناد: سعادت مهر، سیدمحمد؛ صفاری، علی و تدین، عباس. (۱۳۹۸). کارکردهای سیاست جنایی ایران در پیشگیری از جرایم مرتبط با ضمانت‌نامه‌های بانکی. فصلنامه علمی پژوهش‌های مدیریت انتظامی، ۱۴(۴)، صص ۷۶۱-۷۷۶.

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ایران. رایانامه: Saadatmehrms@gmail.com
۲. دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)، رایانامه: Alisaffary2020@gmail.com
۳. استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران، ایران. رایانامه: Tadayyon@gmail.com

مقدمه

جرایم ضمانت‌نامه بانکی، به‌طور معمول در کشورهایی که دارای ساختار قدیمی و قوانین ضعیف و همچنین مجریان ضعیف باشند، رشد می‌کند؛ تا آنجایی که روزبه‌روز بر تهدید آن افزوده می‌شود. ضمانت‌نامه بانکی از زمان پیدایش تاکنون دست‌خوش تحولاتی در عرصه دکتترین و آراء قضایی بوده است؛ محل بیشتر این مباحث و نظریه‌ها پیرامون وجود اصل استقلال این سند از قرارداد پایه موجود آن و استثنائات وارد بر این اصل استقلال است. اصل استقلال برای سرعت بخشیدن و اعتمادسازی در روابط تجاری به‌وجود آمده است ولی این تنها یک بعد قضیه است؛ از منظر دیگر، امکان سوء استفاده از این اصل، همواره وجود دارد؛ چه‌بسا ضمانت‌نامه بانکی در نتیجه یک فعل و انفعال مجرمانه تهیه و ارائه شده باشد. بنابراین لازم است سیاست کیفری ایران مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. دغدغه پژوهش حاضر، به جهت مواجه شدن عملی پژوهشگر اول در رسیدگی قضایی با پرونده‌های ضمانت‌نامه‌های بانکی بوده و تجربه‌ای که در فرآیند رسیدگی به جرایم این حوزه به‌دست آمد، از علل و انگیزه نگارش پژوهش است. در فرآیند رسیدگی به این پرونده‌ها، فقدان سیاست جنایی تقنینی و انسجام ناکافی یک سیاست قضایی برون‌زا و اجرایی، ملاحظه شد. در عمل نهادهایی که درخصوص این‌گونه جرایم با هم همکاری می‌کنند، متشکل از قاضی، وکیل و پلیس و کارشناس، نیازمند شناخت بایسته از علوم اقتصادی و بانکی و ضمانت‌نامه‌ها به‌طور اخص است و پلیس به‌عنوان ضابط در مقام اجرای دستورات، نقش مهمی در کشف و تعقیب این‌گونه جرایم ایفا می‌کند، آن‌سان که جمع‌آوری اسناد و مدارک و ضمانت‌نامه‌های مورد ادعا و بررسی مدارک تشکیل پرونده در بانک، برای صدور ضمانت‌نامه و قراردادهای پایه، در روابط ضمانت‌خواه، ذینفع و نگهداری آنان در محلی قابل اطمینان، به‌منظور بررسی‌های بعدی، از وظایف اولیه پلیس محسوب و نقش پلیس در برخورد با متهمان این‌گونه پرونده‌ها غیرقابل انکار بوده و پلیس تخصصی در این حوزه با داشتن اطلاعات لازم یک بازوی توانمند در کنار قاضی به‌شمار می‌آید.

مبانی نظری: از دیدگاه فوئرбах دانشمند آلمانی، آغازگر اندیشه سیاست جنایی در سال ۱۸۰۳ میلادی، سیاست جنایی، شامل مجموعه شیوه‌های سرکوبی می‌شود که دولت از طریق آن‌ها و با توسل به آن‌ها علیه جرم واکنش نشان می‌دهد. از دیدگاه دلماس مارتی سیاست جنایی، شامل مجموعه روش‌هایی می‌شود که هیئت اجتماع با توسل به آن‌ها به سامان‌دهی پاسخ‌ها در قبال پدیده مجرمانه، می‌پردازد (دلماس مارتی، ۱۳۸۱، ص ۲۳). موضوع علم سیاست جنایی شیوه پاسخ‌دهی به پدیده بزهکاری است که برآیند نگاه حاکمیت به جرم و انحراف به همراه پاسخ‌های دولتی و جامعه‌ی متضمن سیاست جنایی آن جامعه است. امروزه سیاست‌های کیفری مرسوم که با ابزارهای واکنشی، تنبیهی و سرکوب‌گر به دنبال مبارزه با جرم هستند، به حداقل موفقیت‌ها نائل شده‌اند و نابسامانی‌های ناشی از ناکارآمدی مجازات‌ صرف، بر بیشتر واضعان سیاست جنایی آشکار شده است؛ حقیقتی که

راهبرد پیشگیری از جرم را به‌عنوان مکمل تدابیر پیش‌بینی شده در سیاست جنایی دولت‌ها برجسته می‌سازد.^۱ ناگفته پیداست که جهت‌گیری کلی سیاست جنایی موضوعه یعنی سیاست جنایی تقنینی، قضایی و اجرایی بر اساس رویکرد سیاسی - فلسفی دولت یعنی حاکمیت مستقر به آزادی، برابری و قدرت و نیز به بزه، انحراف، کیفر، کرامت انسانی، حقوق بزه‌دیده، امنیت و مانند آن تعریف و مشخص می‌شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۵، ص ۴۸).

انواع سیاست جنایی: در این راستا می‌توان گفت سیاست جنایی دارای انواع مختلفی است که به سیاست جنایی قضایی، تقنینی، اجرایی و مشارکتی تقسیم می‌شود.

سیاست جنایی قضایی: سایت جنایی قضایی به معنای نحوه استنباط و برداشت دستگاه قضایی از سیاست جنایی تقنینی و نحوه اعمال قوانین و مقررات مربوطه است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۸، ص ۲۶۱). سیاست جنایی قضایی از بعد محدود و مضیق، در برگزیده سیاست جنایی انعکاس یافته در تصمیم‌ها و آراء محاکم است. اما همین تنوع و کثرت تصمیم‌ها و آراء در محاکم مانع مهمی در راه احراز یک سیاست جنایی قضایی واحد و به دنبال آن فقدان دسترسی به سیاست جنایی واحد و مشترک در کل نظام حقوقی است. به همین جهت است که سیاست جنایی قضایی را در وهله نخست شامل رویه قضایی عام یعنی عملکرد و برداشت قضات از قانون دانسته‌اند که در صورت بروز اختلاف در آراء و صدور احکام گوناگون، به طور معمول دیوان عالی کشور مبادرت به صدور رأی وحدت رویه در موضوع اختلافی می‌کند. در ایران، با عنایت به هدف نهایی و اساسی سیاست جنایی که مبتنی بر سزادهی، پیشگیری از بزهکاری و اصلاح و درمان بزهکاران است، به نظر می‌رسد وظیفه اصلی تحقق اهداف سیاست جنایی بر عهده قوه قضاییه است، زیرا در بند پنجم اصل ۱۵۶ قانون اساسی، اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمان از وظایف احصایی و اصلی قوه قضاییه محسوب می‌شود. هر چند دست‌یابی به چنین هدفی برخلاف ظاهر امر، مستلزم همکاری و هماهنگی تمام نهادهای مرتبط است و در این میان، نمی‌توان نقش و رسالت اجتناب‌ناپذیر قوای مجریه و مقننه را در تدوین، شکل‌گیری و اجرای سیاست جنایی نادیده انگاشت و این موضوع، نافی تکالیف محوری قوه مجریه در اجرای اصول قانون اساسی به ویژه در باب حقوق ملت و قوه مقننه در تصویب مقررات مربوطه نیست. به همین دلیل، برخی اعتقاد دارند که شاید بتوان اختصاص این تکلیف سنگین به قوه قضاییه را از باب تغلیب دانست، زیرا مرجعی که برخورد بیشتری با مجرمان داشته، تعقیب، محاکمه و مجازات بزهکاران را برعهده دارد و همچنین می‌تواند طرح‌های پیشنهادی خود را در قالب لوایح قانونی به مجلس عرضه کند، قوه قضاییه است. افزون بر آن مسئولیت پیشگیری از جرم و

۱. بررسی‌های کمیته مطالعات پیرامون خشونت و بزهکاری در فرانسه بیانگر آن بود که تدابیر سنتی - قضایی در قبال بزهکاری، دیگر کافی و مؤثر نیست و به همین جهت پیشگیری از بزهکاری باید در برنامه‌های عمومی دولت، یعنی در بالاترین سطح و در اقدام‌های ادارات و مراجع مختلف و تشکل‌های مردمی مدنظر قرار گیرد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۷، ص ۵۵).

اصلاح مجرمان نیز به این قوه واگذار شده است که البته چنانچه بیان شد پذیرش مطلق این نظر با تأمل و بحث فراوانی روبرو خواهد بود (فرجیها، ۱۳۷۰، ص ۱۱).

سیاست جنایی، قضایی و اجرایی ایران، از جهات مختلف با سیاست جنایی تقنینی و اصول و مبانی مربوط در تعارض است. مطابق یک معنا، سیاست جنایی قضایی به مفهوم نحوه استنباط و برداشت دستگاه قضایی از سیاست جنایی تقنینی و نحوه اعمال قوانین و مقررات مربوط است که از اصل متغیر بودن تفسیر قواعد حقوق کیفری سرچشمه می‌گیرد. گفتمان سیاست جنایی تقنینی در همه زمینه‌ها و ابعاد، در قوه قضاییه، دادسراها و دادگاه‌ها، یکسان دریافت و اجرا نمی‌شود، بلکه مراجع قضایی هریک ممکن است درک و برداشت متنوع و گوناگونی از آن داشته باشند. از این رو، به تعبیر برخی جرم‌شناسان، می‌توان نسبی بودن سیاست‌های جنایی تقنینی در زمان را در برابر نسبی بودن سیاست‌های جنایی قضایی در زمان و مکان قرار داد (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۵). طولانی بودن فرآیند رسیدگی به دعاوی موجب تراکم کار محاکم، خستگی عوامل انسانی، نارضایتی عمومی، کاهش اعتماد به دستگاه قضایی، کم رنگ شدن عدالت و امنیت، کاهش قاطعیت و اقتدار قوه قضاییه و صرف هزینه‌های گزاف و غیرضروری می‌شود. در امور کیفری نیز فاصله بین ارتکاب جرم و مجازات مرتکبان آنقدر زیاد شده است که اثر بازدارندگی مجازات را از بین برده و رعب و هراس مجرمان را از عواقب اعمالشان کاهش خواهد داد که نتیجه نهایی این امر افزایش جرائم، ناامنی و ازدیاد پرونده‌ها خواهد بود. این امر، نه با انصاف و عدالت همسانی دارد و نه با اصول و مبانی حاکم بر سیاست جنایی. به اعتقاد بکاریا، قوانینی که از اصول و طبیعت خود منحرف شوند، دگرگون و نابود خواهند شد. اعتقاد وافر بکاریا بر سرعت در اجرای کیفرها، امروزه به‌عنوان سرمشق و الهام‌بخش بسیاری از واضعان سیاست جنایی قرار گرفته است. وی بر این باور بود که هرچه کیفر سریع و بدون فاصله در تعاقب جرم اجرا شود، عادلانه‌تر و مفیدتر خواهد بود زیرا مقصر را از عذاب‌های موحش و بی‌هوده تردید و بلا تکلیفی که نیروی تخیل و احساس ضعف خود او آن را شدت می‌بخشد، برکنار خواهد داشت. از طرفی، هرچه زمان میان تبه‌کاری و کیفر کوتاه‌تر باشد، تداعی دو مفهوم جرم و کیفر در ذهن انسان قوی‌تر و پایدارتر خواهد بود، به نحوی که انسان رفته رفته یکی را علت و دیگری را معلول ضروری و حتمی به شمار می‌آورد (پرادل، ۱۳۸۱، ص ۱۱).

سیاست جنایی تقنینی: سیاست جنایی تقنینی، را نه تنها باید نخستین لایه سیاست جنایی (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۸۷، ص ۲۵۹) محسوب کرد بلکه آن را باید هسته اصلی سیاست جنایی (لازرز، ۱۳۸۲، ص ۹۵) و تعیین‌کننده نوع پاسخ در قبال پدیده‌های مجرمانه تصور کرد؛ زیرا با توجه به اصول حاکم حقوق کیفری همانند اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها و تبعیت غیر قابل انکار از آن، خود بیانگر اهمیت نوع سیاست جنایی پی‌ریزی شده در قانون به وسیله قوه مقننه دارد. بر این اساس سیاست جنایی تقنینی عبارت است از «تدبیر و چاره اندیشی قانونگذار در مورد جرم و پاسخ به آن که با توجه به وابستگی سیاست جنایی به نظام سیاسی هر کشور حالت‌های مختلفی به خود می‌گیرد. سیاست جنایی تقنینی سلیقه قانون‌گذاران مختلف و انتخاب‌های آنان در

انواع جرایم و مجازات‌ها و به طور کلی نحوه مقابله با پدیده مجرمانه و دادرسی جرایم است» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷، ص ۲۶۰). بر اساس همین نوع سیاست جنایی کشورها در قبال پدیده‌ها است که کشورها را از لحاظ نوع نگرش و برخورد با پدیده‌های مجرمانه تقسیم‌بندی می‌کنند زیرا در واقع تجلی‌گاه جرم‌انگاری و تعریف و تعیین انواع پاسخ‌ها به رفتارهای حاکی از دور شدن از هنجارهای اجتماعی را که مجرمانه تلقی می‌شوند باید در سطح سیاست جنایی تقنینی یک کشور جست و جو کرد.

سیاست جنایی اجرایی: با وجود استقلال قوای سه‌گانه، حکومت ناگزیر است برای اجرای قوانین داخلی از قوه مجریه بهره ببرد. این به آن معناست که قوه مجریه نیز از سیاست خاص خود برخ‌وردار است. بنابراین سیاست جنایی اجرایی عبارت است از نحوه درک و اجرای قوانین و احکام قضائی در مورد کنترل جرم و واکنش‌های ضد آن. با این تعریف می‌توان گفت که سیاست جنایی اجرایی مربوط به کلیه اقداماتی می‌شود که پس از صدور حکم در محاکم، در مرحله اجرای احکام مورد توجه و عمل می‌باشد، مانند بحث آزادی مشروط و عفو و شیوه اجرای انواع مجازات‌ها. سیاست جنایی اجرایی، سیاستی است که از سوی قوه‌ی مجریه به‌عنوان رکن اجرایی کشور در راستای تحقق بخشیدن به اجرای سیاست‌های جنایی اتخاذ شده از سوی قوه‌ی مقننه در پیش گرفته می‌شود (لازرژی، ۱۳۸۲: ۹۵).

سیاست جنایی مشارکتی: در زمینه راهکارهای پیشگیرانه، تدابیر کنترلی و چگونگی مقابله با بزهکاری در حرکت است و با گذشت زمان این سیاست‌ها نیز تغییر می‌کنند. فساد اداری نیز از اعمالی است که علاوه بر جرم‌انگاری توسط مراجع قانونی، با خدشه‌دار کردن کارایی نظام اداری و زایل کردن مشروعیت نظام سیاسی و مطلوبیت نظام اجتماعی، نیازمند یک سیاست مطلوب و واکنش صحیح برای مهار و کنترل است (گیوریان، ۱۳۹۱، ص ۱۳۴). با پیشرفت همه‌جانبه جوامع بشری و افزایش فساد اداری در جوامع، برنامه‌های سیاست جنایی نیز تغییر یافته و از سمت ضمانت‌اجراه‌های کیفری صرف، برای پیشگیری و مقابله با فساد اداری، به سمت سیاست جنایی بر پایه مشارکت جامعه مدنی در حرکت است که از آن به‌عنوان «سیاست جنایی مشارکتی» نام برده می‌شود. مشارکت کلمه‌ای عربی بر وزن مفاعله است که در ادبیات عرب به معنای معاشرت و همراهی (اسماعیل صینی، بی‌تا، ص ۱۰۱) و در زبان فارسی در معانی شرکت دادن، انبازی کردن و تعیین سود یا زیان دو یا چند تن که با سرمایه‌های معین در زمان‌های مشخص به بازرگانی می‌پردازند، استعمال شده است (معین، ۱۳۸۹، ص ۱۳۴۵). از واژه مشارکت معانی مختلفی از قبیل اشتراک مساعی^۲، سهیم شدن^۳، مسئولیت‌پذیری^۴ و تقسیم کار^۵ ارائه شده است (کرمی و رضوی، ۱۳۹۲، ص ۳۱).

-
1. Participation
 2. Collaboration
 3. Sharing
 4. Sponsorship
 5. Division

هدف نهایی مشارکت، «سهیم شدن مردم در قدرت از شکل‌گیری تا اعمال»، «توزیع قدرت در بین مردم و سهیم کردن آنها در تصمیم‌گیری‌ها»، «امکان نظارت مردم بر سرنوشت خویش» و «ایجاد فرصت برای مردم جهت پیشرفت در مطالبه حقتشان از اداره در حاکمیت» است (کشتکار و حاتمی، ۱۳۹۲، ص ۶۰)؛ به بیانی دیگر، از با ارزش‌ترین جنبه‌های مشارکت، برداشتن حاشیه‌نشینی مردم و جامعه مدنی است و هر کسی متناسب با ظرفیت و توانمندی به ایفای نقش می‌پردازد. نقشی که سازنده، از روی اعتماد، مسئولیت‌پذیری، تعهد و کارآمدی خواهد بود. پذیرش مشارکت در حاکمیت، منجر به شکوفا شدن نیروی ابتکار و خلاقیت در افراد و جامعه؛ بهبود سرمایه اجتماعی؛ بهبود شیوه‌ها و فرآیندها؛ تحقق جامعه مولد، منسجم، عقلایی و یادگیرنده می‌شود. جامعه در نتیجه افزایش قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها، داشتن بازیگران توانمند، ساختارهای منسجم، فرآیندهای پاسخگو و محصولات دانش بنیان است. پر واضح است که این مهم به تحقق استحکام ساخت درون قدرت نظام منجر می‌شود.

ضمانت‌نامه بانکی: ضمانت‌نامه بانکی نوشته‌ای است معتبر و مستند که ضمن آن، بانک صادرکننده ضمانت‌نامه به‌صورت بدون قید و شرط، تعهد می‌کند که هرگاه متقاضی صدور ضمانت‌نامه از ایفای تعهد خود در مقابل طرف قرارداد معامله امتناع ورزد، بانک، وجه مورد تعهد مندرج در متن ضمانت‌نامه را به درخواست و مطالبه متعهدله به او بپردازد (پیروفر، ۱۳۸۰، ص ۳۸). موضوع تعهد ممکن است پرداخت وجه از طرف مدیون در وجه داین باشد یا انجام عملی از طرف متعهد به نفع متعهدله حسب قرارداد. در حال حاضر، طبق ردیف ۱۵ ماده ۲ قانون عملیات بانکی بدون ربا، صدور، تأیید و قبول ضمانت‌نامه ارزی و ریالی برای مشتریان جزو وظایف نظام بانکی کشور است. نوشته موصوف از ابتدا «ضمانت‌نامه» نامیده شده است و با توجه به آیین‌نامه صدور ضمانت‌نامه، مصوب شورای پول و اعتبار در مواد ۱ و ۷ آن کلمات مضمون‌عنه و مضمون‌له بکار برده شده است که وجه تسمیه نوشته بانک مشخص و معلوم می‌شود. در نتیجه، از لحاظ انطباق عمل بانک با ضوابط قانونی، عقد ضمان را در این مورد ساری و جاری دانسته‌اند. با این ترتیب، بانک را «ضامن»، متقاضی ضمانت‌نامه و به عبارت دیگر، متعهد را «مضمون‌عنه» و متعهدله را «مضمون‌له» می‌نامند. بانک‌ها از ضمانت‌نامه‌های مختلفی برای این امر استفاده می‌کنند که مهم‌ترین آنها به‌شرح زیر است:

ضمانت‌نامه تعهد پرداخت: شیوه مقررات یک شکل ضمانت‌نامه عندالمطالبه به‌منظور استقلال از قرارداد اصلی پرداخت خسارت، نیازمند اثبات در مراجع حقوقی نبوده و به‌محض تقاضا، پرداخت می‌شود و هم‌اکنون بیشتر کشورها از جمله کشور ایران از این شیوه و مقررات پیروی می‌کنند. ضمانت‌نامه به موجب این مقررات توسط بانک‌ها یا اشخاص حقیقی و حقوقی دیگر صادر می‌شود و این نوع ضمانت‌نامه‌ها یک نوع ضمانت‌نامه غیرقابل برگشت است یعنی بعد از صدور ضامن یا متقاضی نمی‌توان آن را ابطال یا فسخ کرد؛ همچنین غیرقابل انتقال است و در صورتی که عبارت قابل واگذاری در ضمانت‌نامه درج نشده باشد این نوع ضمانت‌نامه‌ها غیرقابل واگذاری و انتقال به غیر است و همچنین از لحاظ پرداخت خسارت و مبلغ ضمانت‌نامه‌ها به انواع ساده، عندالمطالبه (مستقل، خودگردان یا اولین درخواست) و اسنادی تقسیم می‌شود. در ضمانت‌نامه ساده یا عندالمطالبه، ضامن باید فقط با یک نوشته ساده از طرف ذینفع، مبنی بر درخواست وجه، فوری وجه را به ایشان

پرداخت کند؛ ولی در صورتی که ضمانت‌نامه، سندی تعریف شده باشد، تقاضای وجه ضمانت‌نامه موکول به ارائه اسناد معین و خاص بوده و پس از دریافت اسناد و بررسی صحت ظاهری آن، وجه ضمانت‌نامه باید به ذینفع پرداخت شود (موتمنی، ۱۳۹۳، ص ۶۵).

ضمانت‌نامه حسن انجام کار: به منظور ارائه تأمین در مقابل هرگونه ادعای خریدار/ کارفرما در مقابل فروشنده/ پیمانکار که ناشی از قصور وی در حمل یا انجام خدمت به نحو مقتضی وفق قرارداد، بنا به درخواست فروشنده/ پیمانکار به نفع خریدار/ کارفرما به درخواست مشتریان بانک صادر می‌شود.

ضمانت‌نامه استرداد پیش‌پرداخت: به منظور ارائه تأمین در مقابل هرگونه ادعای خریدار/ کارفرما در مقابل فروشنده/ پیمانکار بابت بازپرداخت وجه پیش‌پرداخت شده، در صورت قصور فروشنده/ پیمانکار در تعهدات قراردادی خود و حمل صحیح کالا/ انجام کامل خدمت و کار، توسط بانک‌ها به درخواست مشتریان بانک صادر می‌شود.

ضمانت‌نامه استرداد کسور وجه‌الضمان: در قراردادهای پیمانکاری و خدماتی، کسر وجه‌الضمان توسط کارفرما از هر صورت وضعیت ارائه‌شده توسط پیمانکار لحاظ می‌شود. در شرایطی که پیمانکار به منظور نیاز به نقدینگی، خواهان دریافت وجه صورت وضعیت بدون کسر وجه‌الضمان باشد، در این حالت کارفرما بابت استرداد کسور وجه‌الضمان یادشده و دریافت تأمین کافی از پیمانکار، در این خصوص مطالبه ضمانت‌نامه بانکی استرداد کسور وجه‌الضمان را می‌کند.

ضمانت‌نامه‌های صادراتی خدمات فنی و مهندسی، صادراتی صدور کالای تولیدی (صنعتی، کشاورزی و معدنی) و صادراتی موضوع قراردادهای داخلی: این ضمانت‌نامه‌ها براساس تقسیم‌بندی مجموعه مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، جزء ضمانت‌نامه‌های صادراتی است که به درخواست و پشتوانه وثایق دریافتی از ضمانت‌خواه (پیمانکار یا فروشنده) به نفع ذینفع (خریدار یا کارفرما) به ارز یا ریال صادر می‌شود.

ضمانت‌نامه انجام تعهدات ناشی از امضای پیمان: این ضمانت‌نامه، تضمین و وثیقه‌ای است که پیمانکار برای انجام صحیح و به‌موقع تعهدات قراردادی خویش در برابر کارفرما به نفع وی ارائه می‌دهد. در حال حاضر برای قراردادهای پیمانکاری، این ضمانت‌نامه از پیمانکار دریافت می‌شود.

سیاست جنایی در قبال جرایم مربوط به ضمانت‌نامه بانکی: یکی از ابعاد قابل توجه در مورد قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی، سیاست جنایی حاکم بر آن است. سیاست جنایی در مفهوم موسع آن شامل کلیه اقدام‌های سرکوبگرانه کیفری و غیرکیفری و پیشگیرانه با ماهیت‌های مختلف می‌شود که دولت و جامعه مدنی هر یک به صورت مستقل و یا با مشارکت سازمان‌یافته یکدیگر، از آنها در قالب روش‌های مختلف به منظور سرکوبی بزهکاری و بزهکاران و همچنین پیشگیری از بزهکاری و انحراف استفاده می‌کنند. بدین‌سان سیاست جنایی از یک سو با تجزیه و تحلیل و فهم یک امر خاص در جامعه، یعنی پدیده

مجرمانه و از سوی دیگر با عملی ساختن یک راهبرد به منظور پاسخ به وضعیت‌های بزهکاری و کج‌روی (انحراف) در ارتباط است؛ به همین دلیل، پدیده مجرمانه (در معنای عام کلمه) و پاسخ‌ها، دو جزء تغییرناپذیر هر نظام سیاست جنایی معرفی شده‌اند (حسینی و احمدی، ۱۳۹۳، ص ۴۵). ارتباط مستقیم اصل ۴۴ قانون اساسی با نظام اقتصادی ایران، اهمیت و نقش حساس سیاست جنایی مندرج در آن را آشکار می‌کند، زیرا می‌دانیم اقتصاد ناسالم یکی از خطرناکترین مسائل اجتماعی است که پایه و اساس یک حکومت و به دنبال آن طبقات مختلف اجتماع را متزلزل ساخته و با تأثیرگذاری بر بخش‌های گوناگون آن، افول پیشرفت در زمینه‌های مختلف را دربر خواهد داشت.

جرایم مربوط به ضمانت‌نامه‌های بانکی

۱. **جرم پول‌شویی در ضمانت‌نامه‌های بانکی:** قانونگذار ایران در قانون مبارزه با پول‌شویی برای مرتکبان این‌گونه جرایم، پاسخ‌های کیفی ناچیزی در نظر گرفته که نه تنها نوعی پیشگیری کیفی محسوب نمی‌شود و چاره‌ساز نیست، بلکه ناچیز بودن میزان کیفر، موجب ایجاد انگیزه در گسترش پول‌شویی می‌شود. در این رابطه ضمانت‌نامه‌های بانکی نیز به‌عنوان یکی از ابزارهای پول‌شویی، استفاده می‌شوند، طرفین ضمانت‌نامه با تنظیم قراردادهای صوری، ضمن اغفال بانک‌ها در پی بردن به ماهیت واقعی ضمانت‌نامه‌های درخواستی، زمینه صدور این دسته از ضمانت‌نامه‌ها را با عنوان حسن انجام تعهد، به جای تعهد پرداخت فراهم و با استفاده از این ضمانت‌نامه‌ها بدون انجام موضوع قراردادهای پایه (که بیشتر صوری هستند) و با تکیه بر اصل استقلال ضمانت‌نامه‌های بانکی از قرارداد پایه، نه تنها در محاکم حقوقی، همیشه برنده دعاوی بوده، بلکه با ارائه درخواست مطالبه وجه، به راحتی وجوه حاصل از ضمانت‌نامه را به صورت غیرقانونی تصاحب می‌کنند.

۲. **جرم کلاهبرداری و جعل در ضمانت‌نامه‌های بانکی:** ماده یک قانون تشدید مجازات مرتکبان ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری بیان می‌دارد: هرکس از راه حیله و تقلب، مردم را به وجود شرکت‌ها و تجارت‌خانه‌ها یا کارخانه و مؤسسه‌های موهوم یا با داشتن اموال و اختیارات واهی، فریب دهد یا به امور غیرواقع امیدوار کند یا از حوادث و مشاهده‌ای غیرواقع، بترساند یا اسم عنوان مجعول اختیار کند و به یکی از وسایل یادشده یا وسایل تقلبی دیگر، وجوه یا اموال یا اسناد یا حواله‌جات یا قبوض یا مفاسحساب و مانند آنها را تحصیل کرده و از این راه مال دیگری را ببرد، کلاهبردار محسوب و علاوه بر رد مال به صاحبش، به حبس از یک تا هفت سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که دریافت کرده است محکوم می‌شود. تبصره ۲ همان ماده نیز اشاره می‌دارد مجازات شروع به کلاهبرداری حسب دوره حداقل مجازات مقرر در همان مورد خواهد بود و در صورتی که نفس عمل انجام شده نیز جرم باشد شروع کننده به مجازات آن جرم نیز محکوم می‌شود. قتی اصل قرارداد ارایه شده پایه بین ضمانت‌خواه و ذینفع، صوری و غیرواقعی و تقلبی باشد و با تنظیم آن از طرف افراد یادشده و ارائه آن اسناد ساختگی در واقع متقلبانه باشد مطالبه غیرقانونی وجه ضمانت‌نامه از بانک، مصادیق کلاهبرداری به‌شمار می‌آید. حال اگر اصل قرارداد صوری و تقلبی بوده و از راه حیله و فریب ارائه آن قرارداد تقلبی به بانک ضمانت‌نامه دریافت شده، در واقع ذینفع با مکتوب و گواهی کردن تخلف ضمانت‌خواه، از مفاد سند

قرارداد خود نیز علاوه بر کلاهبرداری، مرتکب جعل معنوی و مفادی سند نیز شده است چون متن و مفاد قرارداد غیرواقعی بوده که مستند به قانون، ذینفع با توجه به تغییر حقیقت در مفاد سند، مستوجب جرم جعل نیز هست؛ زیرا با علم و آگاهی کامل از استحقاق نداشتن دریافت وجه ضمانت‌نامه و غیرواقعی بودن مفاد قرارداد پایه، وجه ضمانت‌نامه را مطالبه کرده است. درواقع در این شکل، اگرچه روابط بین ذینفع و بانک، مستقل از رابطه ذینفع و ضمانت‌خواه است ولی روابط بانک و ذینفع، برگرفته از رابطه قرارداد بین ذینفع و ضمانت‌خواه است و تنظیم آن قرارداد و ارائه آن به بانک مبتنی بر اعمال مجرمانه است. حال اگر با وجود تبانی در قرارداد پایه، فقط به اصل استقلال قرارداد پایه از ضمانت‌نامه توجه شود، کشف حقیقت که وظیفه اصلی و قانونی قاضی است مغفول می‌ماند، دراصل هر جا که سوءنیتی برای اعمال مجرمانه وجود داشته باشد، وظیفه قوه قضائیه است که وارد شود و با عنایت به اصل استقلال حقوق کیفری به موضوع رسیدگی کند.

پیشگیری از جرم: بررسی پدیده بزهکاری و مطالعه بزهکاران، وجود رابطه علیت را بین بزه انتخابی و علل داخلی و خارجی به اثبات می‌رساند. اولین قدم در علم جرم‌شناسی، همچون علوم پزشکی در راه مبارزه با بیماری بزهکاری و ناسازگاری، شناخت انگیزه‌ها و دلایل جرم و تکوین پدیده بزهکاری است (نجفی توانا، ۱۳۹۴، ص ۷۰). پیشگیری عبارت است از مجموعه فعالیت‌ها و تدابیری که از پایه و اساس مانع وقوع جرم و فعلیت یافتن اندیشه جنایی می‌شود و با ریشه‌ها و علل پیدایش جرم مبارزه می‌کند (رشاد، ۱۳۸۰، ص ۲۸۵)؛ از نظر علمی می‌توان گفت که مراد از پیشگیری از جرم، هر اقدامی در چارچوب سیاست جنایی است که غرض انحصاری یا غیرکلی آن تحدید امکان پیشامد مجموعه اعمال جنایی از راه غیرممکن ساختن یا سخت و دشوار کردن یا کاهش احتمال وقوع آن است؛ بدون اینکه به تهدید کیفر یا اجرای آن متوسل شد (گسن، ۱۳۷۰، ص ۱۳۳). پیشگیری از بزهکاری بر اساس تقسیم‌بندی کاپلان، به سه گونه پیشگیری نخستین، دومین (که جنبه پیشینی دارند) و سومین (که جنبه پسینی دارد)، تقسیم شده است (بیات، رشادتی پور و عبدی، ۱۳۸۷، ص ۲۵). در تقسیم‌بندی دیگری، پیشگیری از جرم به صورت زیر ارائه شده است:

پیشگیری اولیه: این نوع پیشگیری، شامل همه افراد جامعه در شرایط عادی می‌شود که به طور مستقیم یا غیرمستقیم آموزش و مهارت‌های لازم را برای جلوگیری از ارتکاب بزه فراگیرند و به روش‌های خودکنترلی مسلط شوند و تلاش در راستای حذف یا کاهش فرصت‌های مجرمانه است؛ به عبارت دیگر یعنی بهبود شرایط زندگی (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۸، ص ۳۸). با توجه به نقش پلیس و ضابطان خاص در این مبحث از پیشگیری، آنچه گفتنی است آن که پیشگیری به صورت علمی در دهه ۱۹۸۰ در کشور انگلستان مطرح شد و با توجه به شرایط بزهکار و نوع جرائم، اهداف و موضوعات جرم و خصوصیات بزه‌دیده اقداماتی را به اجرا می‌گذارد که فرایند آنها از بین رفتن یا تضعیف فرصت‌های ارتکاب جرم خواهد شد. در این روش کنترل و ابتکار برای پیشگیری جانشین برخورد کیفری و مجازات و یا انفعال می‌شود. درواقع هدف جرم مورد حمایت قانونگذار قرار گرفته و از پیشرفت مراحل ارتکاب جرم جلوگیری می‌شود (نجفی توانا، ۱۳۹۴، ص ۶۵).

پیشگیری ثانویه: اقدامات بازدارنده‌ای است که نسبت به افرادی انجام می‌گیرد که در معرض ارتکاب جرم هستند؛ بنابراین هدف این نوع پیشگیری تشخیص مجرمان بالقوه و مداخله در وضعیت ماقبل جنایی به منظور جلوگیری از وقوع جرم است. تفاوت اصلی این مدل با مدل پیشگیری اولیه در این است که در پیشگیری اولیه برنامه‌ها و اقدامات پیشگیرانه به منظور جلوگیری از پدید آمدن وضعیت‌هایی است که می‌تواند موجب وقوع جرم شود، اما در پیشگیری ثانویه تلاش‌ها بر وضعیت‌هایی متمرکز است که قبلاً پدید آمده و موجب قرارگرفتن افراد و گروه‌ها در آستانه ارتکاب جرم شده است (خسروشاهی، ۱۳۸۸، ص ۲۴۷). در این نوع پیشگیری هدف آن است که با بکارگیری تدابیر مناسب و زودهنگام از وقوع جرم توسط افرادی که در شرایط بحرانی بسر می‌برند و احتمال بزهکاری از سوی ایشان وجود دارد پیشگیری شود. نقش پلیس و ضابطان در این نوع پیشگیری از پیشگیری اولیه فعال‌تر است، به گونه‌ای که برای اجتناب و دوری از ارتکاب جرائم وارد عمل می‌شوند. ضابطان با برنامه‌ریزی و هدایت افراد در شرف ارتکاب جرم (مجرمان بالقوه) و کنترل موقعیت‌های ایجادشده خطرناک و اهداف جاذبه‌دار، نقش بازدارندگی از جرم را ایفاء می‌کنند. به طور مثال می‌توان به وجود معادن شن و ماسه در حاشیه رودخانه یا معادن سنگ، خاک و مانند آن در دل مراتع و منابع طبیعی اشاره کرد که با توجه به وجود مجوز استخراج و بهره‌برداری از معادن باید ابتدا محدوده استخراج و بهره‌برداری و میزان مساحت، تحدید و معین شود و پس از مشخص شدن میزان برداشت با توجه به پروانه صادره، با نظارت‌های مستمر و پیاپی ضابطان مربوطه از هرگونه تعدی و تجاوز به عرصه محیط زیست جلوگیری به عمل آید و پس از پایان مدت زمان اعتبار پروانه، چنانچه اقدامات صورت گرفته منتج به نتایج زیان‌بار زیست محیطی شده باشد با مستندسازی و مکاتبه با سازمان‌های متولی، از تمدید پروانه جلوگیری و از ادامه عملیات بهره‌برداری ممانعت به عمل آید.

پیشگیری ثالث: یکی از مباحث مهم در حوزه جرم‌شناسی بحث تکرار جرم است؛ بنابراین یک بخش از پیشگیری از جرم، در قلمرو پیشگیری از تکرار جرم معنا پیدا می‌کند و آن پیشگیری ثالث است. پیشگیری ثالث بر اشخاصی که قبلاً مرتکب جرم شده‌اند، تمرکز دارد (محمدنسل، ۱۳۹۱، ص ۳۱۱). پیشگیری ثالث آن دسته از اقداماتی است که پس از ارتکاب جرم، برای جلوگیری از بزهکاری دوباره فرد اعمال می‌شود (زرگری، ۱۳۹۰، ص ۹۸). از اهداف این نوع پیشگیری تمرکز بر خدشه‌دار کردن مقام و حرفه مجرمان و کاهش شدت و اهمیت بزه است و تلاش می‌شود تا بزهکاران قدیمی با جامعه سازگاری بیشتری پیدا کنند و با مداخله در بازسازی و اصلاح مجرمانی که مرتکب جرم شده و محکوم شده‌اند، از تکرار جرم آنان جلوگیری به عمل آید (معظمی، ۱۳۸۸، ص ۲۶). در این سطح از پیشگیری، سهم نهادهای عدالت کیفری و از جمله پلیس بیشتر از سایر دستگاه‌ها است. به همین دلیل پلیس باید برنامه‌های اصلاحی و کنترلی اثربخش و مداومی را برای مجرمان جامعه به صورت مستقیم و غیرمستقیم ترتیب دهد و اجرایی کند.

تجربه کشورهای توسعه یافته نشان می‌دهد که پلیس امکان مداخله در تمام سطوح را دارد؛ اما متناسب با سطح و نقطه تمرکز انتخابی حضور پلیس نسبت به سایر نهادها، کم‌رنگ‌تر یا پررنگ‌تر می‌شود. برای مثال در پیشگیری مرحله اول، نقش آموزش پررنگ‌تر است و پلیس به‌عنوان یک بازوی اجرایی در کنار نهادهای جامعه‌

آموزشی، نقش مکمل ایفاء می‌کند؛ حال آنکه در برنامه‌های پیشگیری سوم نظیر نظارت بر مجرمان سابقه‌دار، پلیس عهده‌دار نقش اصلی است و سایر نهادها نقش مکمل دارند. به طور کلی می‌توان ادعا کرد هرچه از مرحله اول به سمت مرحله سوم پیش می‌رویم به تدریج نقش پلیس و برنامه‌های پیشگیرانه پلیس پررنگ‌تر می‌شود (نوروزی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۲۹). به طور مثال می‌توان گفت معدن‌دارانی که خارج از چارچوب و ضوابط، پروانه گرفته و اقدام به بهره‌برداری غیرمجاز کرده باشند از عملیات اجرایی ایشان ممانعت به عمل آمده و پروانه آنها ابطال می‌شود.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است که براساس تجربه پژوهشگر در رسیدگی قضایی به پرونده‌های بانکی از جمله اعتبارات اسنادی و ضمانت‌نامه‌های بانکی در دادسرای امور اقتصادی و دادسرای کارکنان دولت به عمل آمده که مشتمل بر حدود هزار صفحه قرار نهایی درخصوص بیش از ۲۰۰ متهم اصلی که در تعداد بالغ بر ۱۶۰ فقره ضمانت‌نامه بانکی با استفاده از راهکارهای متقابلانه به منظور تحصیل مال از طریق دورزدن قوانین و مقررات بانکی است، به دست آمده است.

یافته‌ها

تا اواسط دهه گذشته، صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی (شامل کلیه امور مربوط به صدور، تمدید، تقلیل، ابطال، ضبط و پرداخت ضمانت‌نامه) از طریق مدیریت شعب بانک‌ها در مراکز استان‌ها انجام می‌پذیرفت، به نحوی که کلیه شعب تحت پوشش هریک از مدیریت‌های شعب، فقط درخواست ضمانت‌خواه را به همراه کلیه مستندات به مدیریت‌های شعب ذیربط ارسال و پس از تصویب و موافقت کمیته اعتباری با صدور ضمانت‌نامه موصوف، ابتدا مراتب به شعبه اعلام و پس از برداشت کلیه هزینه‌های مربوطه (سپرده نقدی، کارمزد صدور، کارمزد تشکیل پرونده، حق تمبر مالیاتی و مانند آن) و دریافت وثیقه‌ها طبق مفاد مصوبات اعتباری، مراتب به مدیریت شعب اعلام می‌شد و واحدهای زیرمجموعه مدیریت‌های شعب اقدام به صدور ضمانت‌نامه و تحویل آن به ضمانت‌خواه می‌کرد؛ ولی همزمان با تسریع روند فراگیرشدن حساب‌های بانکی و همچنین تهیه نرم‌افزار مکانیزه ضمانت‌نامه‌های بانکی و نصب آنها در شعب و تصمیم مقامات ارشد بانک‌ها مبنی بر صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی به صورت غیرمتمرکز در سطح کلیه شعب به منظور تسریع در امور و امکان ایجاد فضای رقابتی و دریافت سهم قابل توجه از بازار در بین رقبا و همچنین برخورداری شعب از امتیاز صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی برای افزایش درجه و مانند آن، به تدریج فرایند صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی از مدیریت‌های شعب، به شعب ذیربط محول شد. بر همین اساس، اوراق خام ضمانت‌نامه‌ای موجود نیز بین شعب (صرف نظر از میزان نیاز آنها) توزیع شد. این فرایند خود دارای معایبی بدین شرح است:

۱. توزیع نامناسب اوراق خام ضمانت‌نامه بین شعب (به بهانه فاصله و پراکندگی جغرافیایی شعب) و تناسب نداشتن اوراق توزیع شده با عملکرد شعب در بخش ضمانت‌نامه‌ای؛
۲. با توجه به اینکه اوراق خام ضمانت‌نامه‌ای نزد شعب نگهداری می‌شوند، امکان هرگونه سوءاستفاده از این اوراق برای صدور ضمانت‌نامه جعلی اجتناب‌ناپذیر است؛
۳. باوجود اینکه طی سال‌های اخیر شماره سریال اوراق خام ضمانت‌نامه در سیستم ثبت و شعب ملزم به استفاده از اوراق خام طی شماره سریال تعریف شده سیستم هستند، برخی از شعب همچنان ترتیب توالی استفاده از اوراق خام را رعایت نمی‌کنند؛
۴. نبود نظارت کافی بر نحوه تکمیل پرونده ضمانت‌نامه‌ها؛
۵. دانش ناکافی تعداد زیادی از کارکنان شعب بانک‌ها در شناخت ضمانت‌نامه، انواع و کاربردهای آن که خود عامل مهمی در ایجاد زمینه سوءاستفاده توسط ضمانت‌خواه و ذینفع است؛
۶. بی‌توجهی به امکانات نرم‌افزار سیستم ضمانت‌نامه‌ای برای صدور مکانیزه ضمانت‌نامه با استفاده از دستگاه‌های چاپگر ویژه و ادامه روند گذشته از سوی شعب در درج مندرجات ضمانت‌نامه از طریق درج دستی؛
۷. مکاتبه نکردن با ذینفعان به‌منظور تعیین تکلیف ضمانت‌نامه‌ها در سررسید باوجود اخطارهای سیستم (به‌صورت سهوی و در اثر مشغله فراوان شعب)؛
۸. سهل‌انگاری در تمدید به‌موقع ضمانت‌نامه‌ها باوجود وصول دستور ذینفع که منجر به محدودیت‌های سیستمی و درنهایت طی فرایند اداری طولانی و درگیر کردن واحدهای مختلف بانک‌ها. عمده‌ترین معایب این روش، صدور هر نوع ضمانت‌نامه بانکی بدون دریافت سپرده نقدی و هرگونه وثیقه دیگری (نظیر سفته، ملک و سپرده ثابت)، برخلاف شرایط مندرج در مصوبه اعتباری، توسط شعب است. بدین نحو که شعب با توجه به نرم‌افزار سیستم مکانیزه ضمانت‌نامه‌ها، پس از اخذ شماره سپام و ورود اطلاعات ضمانت‌خواه و ذینفع ضمانت‌نامه، در زمان ورود اطلاعات مربوط به میزان سپرده نقدی و میزان وثیقه‌ها (سفته، ملک، سپرده ثابت و مانند آن) می‌توانند در سیستم مقدار صفر وارد کنند و به‌جای آنها، گزینه سایر وثیقه‌ها (که بیشتر برای قراردادهای لازم الاجرا استفاده می‌شود) را با مقدار دلخواه وارد، که در این مرحله سیستم فقط اقدام به محاسبه کارمزد صدور ضمانت‌نامه می‌کند و بدین ترتیب می‌توان برای هر یک از ضمانت‌نامه‌های جعلی صادره توسط شعب، در سیستم استعلام آنلاین ضمانت‌نامه‌های بانک، سابقه ایجاد کرد.

راهکارهای پیشگیری از جرایم مربوط به ضمانت‌نامه‌های بانکی

۱. **حفظ وضع موجود با انجام اصلاحات اساسی:** اولین راهکار حفظ وضعیت موجود (ادامه روند صدور ضمانت‌نامه توسط شعب و به‌صورت غیرمتمرکز) است ولی این مهم مستلزم انجام اصلاحات اساسی است. در این روش با توجه به اینکه مهم‌ترین ابزار سوءاستفاده، اوراق خام ضمانت‌نامه هستند، بنابراین لازم است نخست اوراق

خام ضمانت‌نامه که هم‌اکنون برای صدور ضمانت‌نامه از آنها استفاده می‌شود، حذف و از روند امور جاری شعب خارج (و امحاء) شوند و در ادامه به‌جای اوراق خام یادشده، فرم‌هایی مشابه در سیستم ضمانت‌نامه‌های بانکی طراحی شود تا به‌محض ورود اطلاعات مربوط به ضمانت‌نامه توسط کاربر در سیستم موصوف، پس از صدور اسناد سیستمی حسابداری، اطلاعات مربوط به ضمانت‌خواه، ذینفع، مبلغ ضمانت‌نامه، تاریخ صدور و سررسید به‌صورت خودکار در فرم سیستمی طراحی شده، جایگزین شود و پس از تأیید کاربر، پرینت رنگی چاپی باعنوان ضمانت‌نامه بانکی دریافت و پس از پرفراژ ریالی مبلغ و مهر و امضای شعبه و الصاق تمبر، در اختیار ضمانت‌خواه قرار گیرد. این راهکار مزایای زیر را به‌دنبال دارد:

۱. نبود هرگونه اوراق ضمانت‌نامه‌ای خام و حذف سوءاستفاده‌های احتمالی؛

۲. کاهش هزینه‌های چاپ اوراق و توزیع؛

۳. حذف نیاز به ثبت و صدور اسناد انتظامی آماری؛

۴. حذف دخالت کاربر در درج مندرجات ضمانت‌نامه به‌صورت دستی؛

۵. حذف امکان صدور برگه ضمانت‌نامه تا زمان تکمیل کلیه مراحل سیستمی.

همچنین این راهکار به الزامات زیر نیاز دارد:

۱. حذف فیزیکی اوراق خام کنونی؛

۲. طراحی فرم‌هایی مشابه رنگی در سیستم ضمانت‌نامه‌های بانکی؛

۳. تهیه چاپگرهای مناسب به‌منظور صدور ضمانت‌نامه برای کلیه شعب؛

۴. برقراری امکان ارسال پیام خودکار از سوی سیستم مکانیزه ضمانت‌نامه‌ها به ذینفعان قبل از سررسید

ضمانت‌نامه‌ها به‌منظور تعیین تکلیف وضعیت ضمانت‌نامه‌ها؛

۵. ارسال پیام الکترونیک به دوابر اعتبارات و آمار مدیریت‌های شعب مبنی بر اطلاع از صدور ضمانت‌نامه

و انجام بررسی در رابطه با اجرای شرایط مندرج در مصوبه.

۲. ارجاع امر صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی به مدیریت‌های شعب بانک‌ها: در این روش با احیای

مجدد فرایند گذشته، درعمل شعب را از فرایند صدور، تمدید، تقلیل، ابطال، ضبط و پرداخت ضمانت‌نامه‌ها حذف کرده و کلیه فعالیت‌های این موضوع، توسط مدیریت‌های شعب انجام می‌پذیرد و طبق روال گذشته، شعبه تنها درخواست ضمانت‌خواه را به‌همراه مستندات مربوطه، به مدیریت‌های شعب در هر استان ارسال می‌کند و سایر مراحل برای تشکیل پرونده، دریافت مصوبه از رکن اعتباری و مانند آنها، توسط مدیریت‌های شعب انجام و درنهایت پس از برداشت هزینه‌های مترتبه به‌صورت مستقیم توسط دایره یادشده، ضمانت‌نامه درخواستی طبق ماهیت واقعی آن صادر و تحویل ذینفع می‌شود. از جمله تفاوت‌های اساسی این روش با گذشته، این است که در این روش باید میزان حدود اختیارات مدیریت‌های شعب بازبینی شود و تا حد امکان سقف اختیارات آنها افزایش یابد. این راهکار مزایای زیر را به‌دنبال دارد:

۱. احتمال هرگونه سوءاستفاده از اوراق خام ضمانت‌نامه توسط شعب برای صدور ضمانت‌نامه جعلی به صفر می‌رسد؛
۲. پرهیز از تفسیر به رأی شعب، درخصوص تشخیص نوع و ماهیت ضمانت‌نامه‌ها باتوجه به مفاد قراردادهای پایه؛
۳. اعمال سلیقه در تشکیل پرونده ضمانت‌نامه‌ها و یا کسری مستندات دریافتی از بین می‌رود؛
۴. کوتاهی شعب در اخذ وثیقه‌های مناسب به کلی مرتفع می‌شود؛
۵. صدور ضمانت‌نامه با ثبت در سیستم بدون دریافت وثیقه‌های مندرج در مصوبات، به هیچ‌وجه امکان‌پذیر نخواهد بود؛
۶. سهولت در بررسی‌های ادواری توسط ارکان نظارتی نسبت به قبل. همچنین این راهکار به الزامات زیر نیاز دارد:
 ۱. جمع‌آوری کلیه اوراق خام ضمانت‌نامه‌ای از سطح شعب (تحت نظارت ارکان نظارتی بانک همراه با تنظیم صورتجلسه) و تحویل آنها به مدیریت‌های شعب؛
 ۲. تهیه نرم‌افزار مناسب به‌منظور ارائه درخواست‌های مربوط به صدور، تمدید، تقلیل، ابطال، ضبط و پرداخت ضمانت‌نامه‌ها از سوی شعب به مدیریت‌های شعب.

بحث و نتیجه‌گیری

آنچه به‌طور اساسی زمینه رسیدگی منصفانه و منطبق بر عدالت در جرایم مربوط به ضمانت‌نامه‌های بانکی را فراهم می‌کند، بکارگیری قضات متخصص و آشنا به علوم اقتصادی و بانکی با تسلط به قوانین و مقررات ضمانت‌نامه‌های بانکی است. صدور دستورالعمل‌های ویژه و تشکیل مجتمعات قضایی خاص و صدور ابلاغ ویژه برای رسیدگی قضایی، اگرچه اقدامات درخور توجهی محسوب می‌شود، اما هیچ‌یک به اندازه آموزش و آشنایی قضات به امور بانکی مؤثر نیست. درک روابط طرفین پرونده در ضمانت‌نامه‌های بانکی، مستلزم تجربه فراوان در این حوزه است. امروزه تنها با تحصیل در رشته حقوق کیفری نمی‌توان دایره مبارزه با مفاسد بانکی به‌خصوص جرایم مربوط به ضمانت‌نامه‌های بانکی را داشت. ناآگاهی از مسائل تخصصی بانکداری و تراکم کاری و تناسب نداشتن امکانات قضایی و تعداد پرونده‌ها و طولانی بودن رسیدگی، انرژی دستگاه قضا را در مبارزه با این‌گونه جرایم به استحال می‌برد. از سوی دیگر، صدور دستورالعمل‌های متعدد و بخشنامه‌های متوالی در حوزه تقنین از سوی بانک مرکزی، مراجع قضایی و بانک‌ها را دچار سردرگمی و استنباط‌های مختلف از این امر می‌کند. در حوزه اجرایی و پیشگیری، بکارگیری نکردن نیروهای متخصص و نبود سامانه پرسنلی به‌منظور شناسایی کارمندان شایسته و با دانش، پیشرفت در راستای مواجهه و مقابله با این‌گونه جرایم را ناموفق جلوه می‌دهد. نظارت ناکافی بانک مرکزی و وزارت امور اقتصادی و دارایی بر بانک‌ها، به‌خصوص بانک‌های خصوصی و مؤسسه‌های مالی و اعتباری، موجب نظارت ناکافی و غیرمؤثر بر فعالیت این مؤسسه‌ها بر نحوه صدور

ضمانت‌نامه‌های بانکی شده و از سویی کمبود بکارگیری نیروهای شایسته به‌عنوان مدیران عامل و اعضای هیئت مدیره و مشاوران بانکی و از سویی آشنایی ناکافی این کارکنان با قوانین و مقررات بانکی و علوم اقتصادی و حقوقی، باعث بروز نابسامانی در صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی شده و باتوجه به استعداد و بضاعت دستگاه قضایی برای مقابله با اینگونه جرایم، آسیب‌پذیری در جرایم حوزه مالی و اقتصادی را گوشزد می‌کند. این امر موجب بی‌اعتباری صدور ضمانت‌نامه و سلب اطمینان و اعتماد مردم به نظام بانکی و خدشه‌دار شدن روابط تجاری بین تجار و بازرگانان می‌شود. روشن است سیستم بانکی می‌تواند با استفاده از فناوری‌های نوین و تغییر فرایندها در صدور ضمانت‌نامه و بکارگیری مدیران با دانش و صالح و قوه قضاییه با توسل به دانش و ابزار جدید برای مواجهه با اینگونه جرایم، خود را تجهیز و روزآمد کند.

سپاسگزاری

فرایند انجام پژوهش حاضر نیازمند همراهی و کلای متدین و متقی و ضابطان آگاه به امور و کارشناسان رسمی مسلط به امور بانکی بود که نقش مهمی در حمایت و همکاری با پژوهشگر، در انجام پژوهش حاضر داشتند.

فهرست منابع

- اسماعیل صینی، محمود. (بی تا). المکنز العربی المعاصر. بیروت: مکتبه لبنان ناشرین.
- بیات، بهرام؛ رشادتی‌پور، جعفر و عبدی، نرگس. (۱۳۸۷). پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع‌محور (پیشگیری اجتماعی از جرم). تهران: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، معاونت اجتماعی، اداره کل مطالعات.
- پرادل، ژان. (۱۳۸۱). تاریخ اندیشه‌های کیفری. علی‌حسین نجفی ابرنآبادی، مترجم. تهران: انتشارات سمت.
- پیروزفر، اکبر. (۱۳۸۰). ضمانت‌نامه‌های بانکی. فصلنامه بانک و اقتصاد. (۱۶)، صص ۳۸-۴۲. قابل بازیابی از: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/133607>
- حسینی، حسین و احمدی، زهرا. (۱۳۹۳). سیاست جنایی قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی. دانشنامه حقوق اقتصادی، (۵)، صص ۴۵-۷۱. قابل بازیابی از: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1077702>
- خسروشاهی، قدرت‌الله. (۱۳۸۸). پیشگیری ثانویه از جرم و انحراف در آموزه‌های قرآن، فصلنامه رفاه اجتماعی، ۹(۳۴)، صص ۲۴۵-۲۷۴. قابل بازیابی از: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-1847-fa.html>
- دلماش مارتی، می‌ری. (۱۳۸۱). نظام‌های بزرگ سیاست جنایی. علی‌حسین نجفی ابرنآبادی، مترجم. چاپ اول. جلد اول. تهران: نشر میزان.
- رشاد، علی‌اکبر. (۱۳۸۰). دانشنامه امام علی (ع). چاپ اول. قم: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- زرگری، سیدمهدی. (۱۳۹۰). پیشگیری از بزهکاری. تهران: انتشارات نگاه بینه.
- فرجیها، محمد. (۱۳۷۰). اقدامات مناسب قوه قضاییه برای پیشگیری از جرم. پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- کریمی، محمد؛ رضوی، علیرضا و صادقی، قدرت‌الله. (۱۳۸۷). مشارکت عمومی در پیشگیری از جرم، موانع و چالش‌ها. فصلنامه دانش انتظامی سمنان، ۳(۷)، صص ۲۷-۴۲.

کشتکار، مهران و حاتمی، حمیدرضا. (۱۳۹۲). الگوی مفهومی مشارکت سازمان یافته مردمی برای تحقق استحکام ساخت درونی قدرت نظام. فصلنامه راهبردی بسیج، ۱۸(۶۹)، صص ۳۹-۵۵. قابل بازیابی از:

<https://www.magiran.com/paper/1546008>

گسن، ریموند. (۱۳۷۰). جرم‌شناسی کاربردی. کی‌نیا، مهدی، مترجم. تهران: نشر مترجم.

گیوریان، حسن. (۱۳۹۱). نقش رسانه‌های جمعی در کنترل فساد اداری. فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، ۷(۱۷)، صص ۱۴۱-۱۴۸. قابل

بازیابی از: http://mediastudies.srbiau.ac.ir/article_4311.html

لازرژ، کریستین. (۱۳۸۲). درآمدی بر سیاست جنایی. علی حسین نجفی ابرندآبادی، مترجم. تهران: نشر میزان.

محمدنسل، غلامرضا. (۱۳۹۱). پلیس و پیشگیری از جرم. تهران: نشر میزان.

معظمی، شهلا. (۱۳۸۸). بزهکاری کودکان و نوجوانان. چاپ اول. تهران: دادگستر.

معین، محمد. (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی معین. تهران: انتشارات امیرکبیر.

موتمنی، علیرضا. (۱۳۹۳). صندوق‌های ضمانت و بیمه سرمایه‌گذاری. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۷۷). بزهکاری، احساس ناامنی و کنترل. مجله حقوقی دادگستری، ۲(۲)، صص ۸۴-۴۳. قابل

بازیابی از: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/329118>

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۷۸). پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی. مجله تحقیقات حقوقی، ۲۵(۲۶)، صص ۱۴۹-۱۲۹.

قابل بازیابی از: <http://ensani.ir/fa/article/7295>

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۷). سیاست جنایی. مجله تحقیقات حقوقی. شماره ۱۱ و ۱۲.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۵). جرم‌شناسی حقوقی (درآمدی بر جرم‌شناسی حقوق کیفری عمومی). مجموعه مقاله‌های

تازه‌های علوم جنایی. کتاب دوم. چاپ دوم. تهران: نشر میزان.

نجفی توانا، علی. (۱۳۹۴). جرم‌شناسی، چاپ هجدهم. تهران: انتشارات آموزش و سنجش.

نوروزی، بهرام و افراسیابی، علی. (۱۳۸۹). رویکرد جامعه‌محور به پیشگیری از جرم در پلیس ایران. فصلنامه مطالعات پیشگیری از

جرم ۵(۱۴)، صص ۷-۳۶. قابل بازیابی از: http://journals.police.ir/article_13501.html